

Haapajärven Asevarikko
Maankäyttö- ja maisemasuunnitelma
Rakennushistoriallinen selvitys 21.10.2003

Yleistä

Haapajärven Asevarikko toimii Materiaalilaitoksen Esikunnan ampumatarvikeosaston alaisuudessa. Se käsittää kaksi erillistä osa-aluetta, Vuorten ja Ritalan alueet. Varikolla työskentelee n.180 henkilöä (v. 2002).

Suomen asevarikkotoiminnan järjestämiseen ryhdyttiin kesäkuussa 1918. Ensimmäisen suunnitelman mukaan oli tarkoitus perustaa kaksi varikkoa. Sijoituspaikkakunniksi oli ehdolla Helsinki, Viipuri, Kuopio, Mikkeli, Hämeenlinna ja Turku. Poliittisesti epävarmoissa oloissa päädyttiin kuitenkin hajauttamaan varikoiden toiminta usealle paikkakunnalle.

Olojen vakiintuessa Viipurista kehittyi päävarikko. Sen tuotanto ja varastot oli sijoitettu eri puolille kaupunkia venäläisiltä perittyihin sotilasarakennuksiin. Kaupungin kasvun aiheuttamat paineet, hajasijoitus kaupungissa sekä Viipurin strategisesti arka sijainti aikaansaiivat sen, että jo 1930-luvulla esitettiin ajatuksia varikon siirtämiseksi muualle.

Pääosa varikosta siirrettiinkin talvisodan kynnyksellä 1939 Jepualle tilapäisiin, mm. tyhjäksi jääneisiin koulu- ja opistotiloihin. Jo alkuvuodesta 1941 käynnistyi varikon siirto pysyväksi tarkoitettuun uuteen paikkaan Kokkolaan. Sijoitus toteutettiin kuitenkin niin lähelle Kokkolan keskustaa, että kaupungin kasvupaineet ja turvallisuuskysymykset herättivät jo 1950-luvulla uuden keskustelun siirtämisestä.

Siirto Haapajärvelle toteutettiin 1960-luvun alussa. Paikaksi valittiin keskustasta n. 15 km etelään oleva alue. Kunta tuli aktiivisesti maanhankintaan mukaan lunastamalla Vuorten alueelta Niskasén tilan ja lahjoittamalla sen valtiolle 21.7.1961. Puolustusministeriön rakennusosasto palkkasi pääsuunnittelijoiksi arkkitehti Risto Kaurian sekä insinööri-toimisto Mikko Vahasén. Myös Puolustusministeriön rakennusosasto osallistui suunnitteluun. Työt käynnistyivät rakennusmestari Matti Ojalan johdolla jo 1961. Varikkotoiminta alkoi tammikuussa 1963 vaikka tilat olivat vielä keskeneräiset. Majoitusta varten pystytettiin tilapäisiä parakkeja. Varusmiehiä Haapajärven varikolla oli vuodesta 1964 vuoteen 1985.

Valtaosan 1960-luvun alkupuolen perustamisvaiheen keskeisimmistä rakennuksista - esikunnan, autohallin, asuinrakennukset sekä osan teollisuus- ja varastorakennuksia - on suunnitellut arkkitehti Risto Kauria.

Kaurian arkkitehtuurille Haapajärven Asevarikolla on ominaista 60-70-lukujen puoliväliin ajoittuva suuntaus, jonka mukaan suunnittelun painopiste oli pohjaratkaisuissa ja niiden toimivuudessa (rationalismi). Julkisivujen jäsentely määräytyi pohjaratkaisujen toimivuuden perusteella. Rakennusten ulkoasua ei koristeltu. Tyyli oli pelkistettyä, minimalistista. Sisäänkäynnit toteutettiin vaatimattomina sisäänvetoina.

Kuva: Risto Kaurian suunnittelema esikunta- ja ruokalarakennus, pääsisäänkäynti

1960-luvun lopulla ja 1970-luvulla Haapajärven Asevarikon rakennuskantaa on täydennetty arkkitehtien Tyyne ja Reino Lammin-Soila suunnittelemien tuotantorakennuksin. Ne ovat pääasiassa yksikerroksisia ja tasakattoisia ja noudattavat Risto Kaurian suunnittelemien rakennusten toiminnallisuutta ja minimalistista ulkoasua. Julkisivujen rappaamattoman punaisen tiilipinnan johdosta Lammin-Soilan täydennysrakentaminen erottuu Kaurian arkkitehtuurista.

Kuva: Tyyne ja Reino Lammin-Soilan suunnittelema hylsyhuoltola

Eri aikoina Haapajärven Asevarikon rakennuskantaa on täydennetty varasto- ja vartiorakennuksin. Turvamääräysten mukaiset muutostyöt ovat muuttaneet alkujaan asbestilevyin verhottujen varastojen julkisivut joko osittain tai kokonaan peltipintaisiksi.

Vuorten alue

Vuorten alueelle sijoittuvat Haapajärven Asevarikon hallinto, asunnot, tuotanto, osa varastoista sekä ampumarata kukin omana alueenaan. Vuorten aluetta kiertävät Eteläinen palotie ja Pohjoinen palotie ja alueen halkaisee kantatiestä itään suuntautuva Varikontie. Lisäksi alueella kulkee sisäinen toiminnallisiin alueisiin johtava tieverkosto sekä pohjoiseen suuntautuva rautatie.

Hallintoalue

Arkkitehti Risto Kaurian suunnittelemat Haapajärven Asevarikon hallintorakennukset niihin liittyvine varastoineen ja muine apurakennuksineen ovat valmistuneet pääasiassa 1960-luvulla. Ne on sijoitettu osittain ruutukaavan mukaisesti.

Hallitsevin hallintoalueen rakennuksista on Risto Kaurian suunnittelema esikunta- ja ruokalarakennus 3001 on vuodelta 1964. Yksikerroksisen rakennuksen kantava rakenne on betonia, julkisivut tiiltä, bitumikate, kerrosala 2760 m². Rakennuksessa on myös kellarikerros. Alkujaan osa rakennuksesta oli varusmiesten majoituskäytössä, ruokalana, sotilaskotina ja esikuntana. 1985-86 majoitustilat kunnostettiin toimistokäyttöön Ekono Oy:n / Auvo Kallio suunnitelmien mukaisesti. Pääsisäänkäyntiä lukuun ottamatta ulko-ovet varustettiin kaarevalla suojakatoksella 1992.

Samaa tyyliä noudattava autotalli 6011 vuodelta 1967 on Risto Kaurian suunnittelema.

Kuva: Esikunta ja ruokala 3001 sivusta

Kuva: Autotalli 6011

Hallintoalueeseen kuuluva vartiorakennus 6012 on kokenut muodonmuutoksia. Sen alkuperäisen valkeaksi rapatun tiiliosan on suunnitellut Risto Kauria v. 1966. Sittemmin rakennusta on jatkettu. Vanhan ja uuden osan välinen tila muodostettiin vartioiduksi käytäväksi. Vanhimman osan valkea rappaus on poistettu. Vartiorakennus on peruskorjattu nykyiseen muotoonsa v. 1997 Puolustushallinnon rakennuslaitoksen suunnitelmien mukaan.

Kuva: Vartiorakennus 6012

Hallintoalueen itäpuolella on ruutukaavoitettu varastoalue. Sen rakennuskantaan kuuluu 1980-luvulla valmistuneita teräsrunkoista ja peltipinnoitettuja varastokatoksia sekä pressuin peitetyjä kaarihalleja. Lisäksi hallintoalueen itäpuolella on betonirunkoinen, tiiliverhottu vedenottamo vuodelta 1966 sekä puinen arkkitehti Pekka Rajalan suunnittelema koiratalli vuodelta 1964.

Hallintoalueen (maankäyttösuunnitelmassa s-1-merkintä) kehittämisessä tulee ottaa huomioon rakennuskannan ja ympäristön rakennushistorialliset arvot.

Vanha tuotanto- ja varastoalue

Haapajärven Asevarikon vanhin tuotantoalue sijaitsi Varikontien pohjoispuolella. Suurin osa arkkitehti Risto Kaurian suunnittelemissa puurunkoisista ja asbestiverhotuista lataamorakennuksista on nykyisin varastokäytössä. Niihin on turvallisuussyistä lisätty peltipinnoitteita.

Kuva: Useimmat Arkkitehti Risto Kaurian suunnitteleman vanhan tuotantoalueen rakennuskanta on nykyisin varastokäytössä. Muutaman rakennuksen julkisivut on kokonaan pellitetty 1997 – 1999.

Kuva: Alkujaan tullikamarina toimineen 1960-luvun varastorakennuksen julkisivut ovat säilyneet alkuperäisinä. Rakennus kunnostetaan lähitulevaisuudessa logistiikkakeskukseksi.

Vanhan lataamoalueen länsipuolella hallintoaluetta vastapäätä on lämpökeskus sekä työ- ja toimistotiloja, jotka täydentävät hallintoaluetta. Punatiilinen, nykyisin Puolustushallinnon rakennuslaitoksen toimisto- ja työtilarakennus 6003 on vuodelta 1987. Sen sekä lämpökeskuksen 6002 on suunnitellut Arkkitehtitoimisto Pentti Pajarinen & Martti Kilpiranta.

Kuva: Puolustushallinnon rakennuslaitoksen Haapajärven toimisto- ja työtilarakennus 6003

Varikontien pohjoispuolella vanhan tuotantoalueen ja nykyisten Puolustushallinnon rakennuslaitoksen toimitilojen takana on Haapajärven Asevarikon vanhin varastoalue. Sen puurunkoiset, asbestilevyin pinnoitetut varistorakennukset suunnitteli arkkitehti Risto Kauria. Sittemmin rakennusten turvatoimia on vahvistettu peltipinnoittein ja maarakenteisin suojavallein.

Asuntoalue

Haapajärven Asevarikon perustamisen yhteydessä 1964 on rakennettu henkilökuntaa varten kaksi Risto Kaurian suunnittelemaa yksikerroksista asuinrivitaloa (Varikontie 8, rakennukset no 2011 ja 2012). Ne perustuvat moduuliratkaisuun, jossa kuhunkin asuntoon on oma sisäänkäynti sekä julkisivulta että pihan puolelta. Molemmat ovat kooltaan n 500 m² ja käsittävät yhteensä 12 asuntoa. Rakennuksessa 2011 asuntoja on 7, rakennuksessa 2012 asuntoja on 5. Kantava rakenne on puuta, valkeaksi rapattu julkisivuverhoilu osittain tiiltä, osittain tummanruskeaa puuta, tasakatto on bitumihuopaa.

Asuntoalueen (maankäyttösuunnitelmassa s-1-merkintä) kehittämisessä tulee ottaa huomioon rakennuskannan ja ympäristön rakennushistorialliset arvot.

Haapajärven keskustaan Karjakujalle rakennettiin lisäksi 1968 Asevarikon henkilökuntaa varten kolme vastaavanlaista rivitaloa, kaksi kerrostaloa sekä lämpökeskus. Myös ne ovat Risto Kaurian suunnittelema.

Kuva: Asuinrakennus 2012

Tuotantoalue

Pääosa 1970-luvulla Varikontien pohjoispuolella ollutta lataamotoimintaa siirrettiin turvallisuussyistä uudelle tuotantoalueelle Vuorten alueen pohjoisosaan. Sen pääosin 1970- ja 1980-luvuilla valmistuneet betonirunkoiset punatiiliset rakennukset sijoittuvat nauhamaisesti peräkkäin. 1970-luvun tuotantorakennukset sekä hylsyhuoltolan ovat suunnitelleet Tyyne ja Reino Lammin-Soila.

Kuva: Tyyne ja Reino Lammin-Soilan suunnittelema 1970-luvun tuotantorakennus

1980-luvulla valmistuneet kolme tuotantorakennusta on suunnitellut Arkkitehti-toimisto Heliövaara & Uksila. Kaikkien tuotantorakennusten ikkuna-aukkoja on viime vuosina pienennetty peltipinnoittein turvallisuussyistä.

Tuotantoalueella on lisäksi kahdeksan 1960-70-luvuilla valmistunutta arkkitehti Risto Kaurian suunnittelemaa rakennusta. Niiden kantava rakenne on puuta, alkujaan julkisivut asbestipintaiset julkisivut sekä huopakatto on pääosin pellitetty. Alkujaan lämpökeskuksena toiminut (6015) rakennus on v. 1988 saneerattu peltipintaiseksi tuotantorakennukseksi. Muutostyön on suunnitellut Arkkitehti-toimisto Kauria – Turtola.

Kuva: Arkkitehti Risto Kaurian suunnittelema 1960-luvun puurunkoinen, asbestipinnoitettu varistorakennus, jonka julkisivu on sittemmin peltipinnoitettu. Huopakatto on vaihdettu peltikatoksi.

Tuotantoalueen eteläpuolella, Vuortenvuorten korkeimmalla kohdalla on vanha rajakivi.

Rautatie ja lastauslaituri

Vuorten alueen varastoalueen ja tuotantoalueen väliin lähelle poispurettua Niskasen tilan pihapiiriä sijoittuu 1960-luvulla rakennettu rautatie lastauslaitureineen. Läntinen kiskopari on poistettu. Terminaalin on suunnitellut arkkitehti Risto Kauria 1960-luvulla ja se on v. 2003 muutettu turvasäädösten mukaisesti peltipintaisiksi ja harjakattoiseksi.

Kuva: Lastauslaituri ja terminaali

Ampumarata

Vuorten alueen itäisimpänä on varastoalueen vieressä oleva ampumarata. Se on muodostettu 1960-luvun lopussa pian Haapajärven asevarikon perustamisen jälkeen. Alue käsittää kivääri- ja pistooliammuntaradat sekä pari vuodelta 1969 olevaa kevyttä suojarakennusta (4001 ja 4002).

Ritalan varastoalue

Ritalan varastoalue käsittää on kuusi erillistä varastoaluetta, yhteensä lähes parisataa rakennusta. Vanhimmat varastorakennukset ovat 1960-luvulta ja arkkitehti Risto Kaurian suunnittelemia. Ne ovat puurunkoisia, asbestilevyin verhottua ja alkujaan huopakattoisia. Nykyisin osa rakennuksista on osittain pellitetty turvallisuussyistä.

Kuva: Ritalan 1960-luvun varastorakennus, jonka on suunnitellut arkkitehti Risto Kauria.

Ritalan rakennuskantaa on täydennetty Ekonon suunnittelemin teräsrunkoisin peltivarastoin 1990-luvulla.

Ritalassa varaston 5830 kohdalla tien toisella puolella on perimätiedon mukaan kahden Puna-armeijan sotavangin hautapaikkaa. Kyseiset vangit oli sijoitettu haapajärveläiseen maataloon työhön. Vangit menehtyivät epäselvissä olosuhteissa ollessaan metsätoissa. Hautapaikka erottuu selvänä kumpareena ja se on merkitty pystyyn asetetulla litteällä kivellä.

Ritakankaalla on myös litteä rajakivi, johon on hakattu kolmio. Kiven ajoitus on tuntematon. Kyseessä lienee vanha maakuntarajan merkki. Pitkäkankaalla on kaksi rajakiveä, joiden ajoitus on tuntematon.

Ritalan Tervanevan alueella on useita Pohjanmaan tervakauppaan 1700-1800-luvuilla liittyviä tervahautoja. Ne erottuvat maastossa rengasmaisina kumpareina.

Lähteet:

Puolustushallinnon rakennuslaitoksen arkisto, Haapajärven toimipaikka ja Helsingin toimipaikka

Suullisia tietoja: Evl Kari Hautasaari, lataamotyöntekijä Pauli Kinnarinen ja rakennusmestari Teuvo Olkkonen

Pauli Kinnarinen: Haapajärven asevarikko. Viipurista Haapajärvelle 1918-2003. Haapajärven asevarikon julkaisu. Ylivieska 2003.

Kuvat:

Puolustushallinnon Rakennuslaitos, Haapajärvi

Museovirasto, Rakennushistorian osasto (Ulla-Riitta Kauppi)